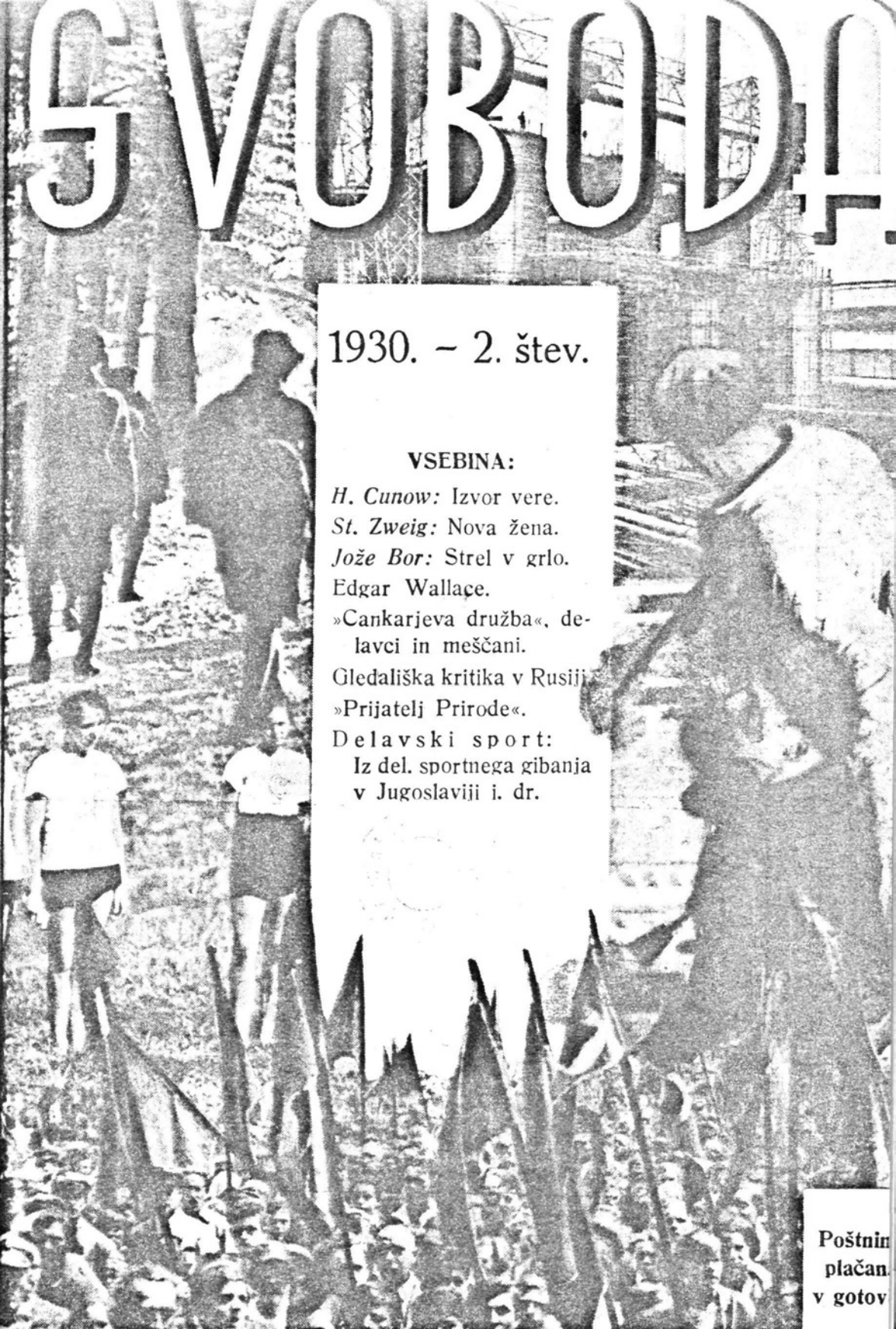

SVOBODA

1930. – 2. štev.

VSEBINA:

H. Cunow: Izvor vere.

St. Zweig: Nova žena.

Jože Bor: Strel v grlo.

Edgar Wallace.

»Cankarjeva družba«, delavci in meščani.

Gledališka kritika v Rusiji.

»Prijatelj Prirode«.

Delavski sport:

Iz del. sportnega gibanja
v Jugoslaviji i. dr.

Poštnin
plačan.
v gotov

nabirajte člane za delavsko književno založbo

Cankarjeva družba

in takoj odpošiljajte zbrani denar! S knjigami, ki jih je izdala družba lani, so bili vsi delavci zadovoljni. Letošnje knjige bodo še mnogo lepše in zanimivejše.

PRIJATELJ PRIRODE

je vsak človek, ki se hoče razvedriti po trudapolnem delu. Zato se organizirajte v delavsko turistično društvo

PRIJATELJ PRIRODE

ki Vam nudi razne olajšave in ugodnosti pri potovanju in izletih. Letna članarina znaša samo Din 25.—.

S · V · O · B · O · D · A

Naročnina za člane Svobode letno	Din 12—
Naročnina za druge letno	36—
" " polletno	18—
" " četrtletno	10—
Naročnina za Ameriko letno	Dolar 1—
Uredništvo in uprava za Jugoslavijo: Ljubljana, Palača Del. zbornice, Miklošičeva c. 1. Za Ameriko: Chicago, Ill. 3639 W, 26 Th. St.	

Heinrich Cunow:

Izvor vere.

(Nadaljevanje.)

Tudi Marx in Engels sta bila pod vplivom onih, ki so bili mnjenja, da je prvotna vera nastala le pod vplivom mogočnih prirodnih sil na človeka. Dejansko pa je lastna človeška narava, lastno človekovo nastajanje, razvijanje in umiranje — predvsem smrt — najprej vzbudila v človeku čuvstvo strahu in odvisnosti. Seveda so pa nanj vplivali tudi zunanji prirodni pojavi.

Po Marxu je izšlo še mnogo raziskav o veri barbarskih ljudstev. V celoti kažejo te jasno, da verske predstave takozvanih »divjakov« ne določajo toliko prirodne sile, temveč socialno življenjsko naziranje, ki se razvija s stalnim kulturnim razvojem.

Nastanek predstav o duhovih in bogovih.

Karl von den Steinen, znani etnolog in raziskovalni popotnik, pripoveduje v svojem delu »Med prirodnimi ljudstvi centralne Braziliije«, da so mu tamošnji Bakairi oporekali, da mora vsakdo umreti. Bili so sicer mnjenja, da človek more umreti, nikakor pa ne, da mora. Ta trditev, da mora človek umreti, se jim je zdela prav tako čudna kakor n. pr. trditev »Vsi ljudje morajo biti umorjeni«. »Tedaj sem prvič spoznal,« pripoveduje začudeno Karl v. Steinen, »da Bakairi ne pozna nobenega »mora«; ni še prišel tako daleč, da bi iz dolge vrste enakih pojavov sklepal neko nujno potrebo; prav posebej pa tudi ne razume, da mora človek umreti. Tuja mu je misel, ki si jo mi vtisnemo v nižjih gimnazijskih razredih: »Nemo mortem effugere potest« (Nihče ne more ubežati smrti).

Kar se je zdelo Karlu v. Steinen tako čudovito pri Bakairih, najdemo pri vseh takozvanih prirodnih ljudstvih, še celo pri takih, kakor so Melanezijci in Polinezijci, ki so dosegli že relativno visoko razvojno stopnjo. To izkušnjo imajo, da more človek umreti; ne razumejo pa tega, da mora umreti, da je smrt zakonit, nujen konec vsega življenja. In to je popolnoma razumljivo iz načina njihovega mišljenja in njihovega obsega izkušenj. Divjak živi v bistvu ozko omejeno, navadno refleksno življenje; dražljaj in dejanje sta neposredno spojena. Njegovo mišljenje komaj sega preko njegovih čutov. Zato tudi nima nobene predstave o splošno ugotovljenih, zakonitih dejstvih, kajti človek mora mnogoštevilne in raznovrstne posamezne pojave obseči v eno splošno misel in pri tem upoštevati samo določene enake lastnosti in odnošaje teh pojavov, če hoče spoznati neko splošno resnico. Prirodni

človek misli — če smemo tako reči — čisto intuitivno, to je iz svojega čutnega nazornega kroga. Zato vidi smrt popolnoma drugače nego mi n. pr. avstralski zamorec. Mi živimo v velikih skupinah, kjer je smrt pogosta. Na pokopališčih vidimo, da je pokopanih stotine in tisoče umrlih, zgodovina nam poroča o milijonih, ki so pomrli v nešteto generacijah, in davno pridobljena izkušnja nas uči: Vse, kar živi, umira.

Avstralski zamorec nima vsega tega kompleksa izkušenj. Ve sicer, da je umrlo več ljudi že v njegovi lastni hordi; toda koliko in od kedaj, o tem nima točne sodbe; saj zna šteti le do deset, redkokdaj do dvajset in o časovnem štetju po letih, deset- in stoletjih mu ni nič znanega. Morda je še poznal svojega starega očeta in mater; vse, kar je bilo pred njim, se mu zdi davno, davno, ne da bi pri tem natančneje ločil časovne dobe. In v mali hordi štiridesetih, petdesetih ljudi, v krogu katerih živi, umirajo ljudje sorazmerno redko. Smrt tam ni vsakdanji pojav in kadar kdo umre, umre večinoma v boju ali radi kake rane, ki jo je dobil na lovu ali na kakem drugem pohodu. Smrt radi starostne oslabelosti je pri njih nekaj nenavadnega.

Tako je avstralskemu zamorcu sicer razumljivo, da nekdo umre radi rane, čeprav ne razume tega notranjega razmerja; marsikdaj vidi to, da izdihne življenje oni, ki ga je zadel s kopjem ali pobil s kolom. Tako poginjajo tudi živali, ki jih lovi. Ne razume pa tega, da pride smrt tudi naravnim potom, brez vsakega krvavenja. Po njegovem naziranju nima taka smrt nobenega vzroka in ker tega vzroka ne pozna, išče potem neki njemu prikrit, nadčuten vzrok — to se pravi: naravno smrt si razlaga tako, da je tu posegla vmes neka nepoznana moč, neko čarodejstvo.

John Fraser v svojem delu »The Aborigines of New South Wales« — o domačem prebivalstvu avstralske kolonije Novi Južni Wales — dobro pove:

»Če je domačin v boju umorjen ali tako težko ranjen, da umre, se njegovi tovariši ne čudijo, kajti vzrok smrti je znan. Toda nekaj popolnoma drugega je, če nekdo brez takega jasnega povoda zboli in umre. V tem slučaju smatrajo za vzrok smrti skrivnostno zlobo nekega zlega duha, ubitega čarovnika ali čarodejnega mojstra, ki je bodisi na lastno pest, bodisi na željo drugih spravil na čaroben način v njegovo telo nekaj, radi česar je začel hirati in umrl. Po splošno razširjeni trdni veri tukajšnjih prebivalcev ne umre človek, ker je izrabljen njegov življenjski stroj, temveč zato, ker ga je začaral katerikoli sovražnik.«

Kako pa nastane smrt? Divjak vidi pri človeku kakor pri ubiti živali, da otrpne, da postane mrzlo in brezgibno dotlej gibljivo, živo telo, ko odteče topla kri in preneha dihanje. Po svojem čutnem naziranju sklepa iz tega, da je s krvjo in sapo šlo iz telesa to, kar je doslej telo gibalo. Kje pa je sedaj to življenje? Da je življenje le funkcija telesa (materije) in da s tem pogine, je divjaku nerazumljivo.

Vsa prirodna in polkulturna ljudstva so dualisti. Telo in življenje (duh) sta jim nekaj popolnoma različnega, drug poleg drugega obstoječega — in sicer je telo samo po sebi negibno; šele ko pride vanj življenje (duh) in ga »oživi«, postane živo. Tako je divjak naravno mnenja, da še nadalje zase živi življenje, ki odide iz umirajočega človeškega telesa in da živé še nadalje vse življenjske ali duhovne sile, ki jih je imel umrli.

Te predstave so še podkrepljene s tem, da divjak često v sanjah občuje z umrlimi ljudmi ali pa vidi samega sebe, kako opravlja različna dejanja. Zani sanje niso neka igra njegove fantazije, temveč resničnost. Kakor še marsikateri babjeverni kulturni človek misli, da so ga res obiskali umrli sorodniki, ki so se mu prikazali v sanjah, tako misli tudi divjak, da je bil pri njem duh umrlega, če je sanjal o njem. In če vidi v sanjah, da sam nekaj dela, si to enostavno razlaga tako, da je v spanju odšla iz njega njegova duša, da je nekje drugje izvršila to, kar se mu je prikazalo v sanjah. Noben človek ne more pripričati avstralskega zamorca, ki je ponoči sam o sebi sanjal, da njegova duša ni tedaj okrog blodila. Zato trdno spečega tudi hipoma ne vzbudé, kajti morda njegova duša tedaj potuje in se ne bi mogla pravočasno vrniti. Howitt, eden najboljših poznavalcev onih avstralskih plemen pripoveduje v svojem delu »Native tribes of South-East Australia«, da mu je neki divjak rodu Kurnaj tako-le utemeljil svojo vero o duhu: »To je vendar tako; kajti često, kadar spim, grem v daljnjo deželo, vidim druge ljudi, vidim in tudi govorim z onimi, ki so že davno mrtvi.«

In prav tako pripoveduje avstralski misijonar George Taplin v svojem spisu o plemenu Narrinyeri, da ti divjaki sploh ne morejo razumeti, da so sanje samo prazne prikazni v napol speči človeški fantaziji. Sploh ne morejo razločevati med svojimi sanjami in resničnostjo. Kar so doživeli v sanjah, to je po njihovem mnenju resnično doživela njihova duša.

To vero o duhovih podkrepljuje pri divjaki tudi to, da so pri njih zelo pogosti pojavi mrzlice in spremljajočih jo sanj. Divjak misli, da je duša že zapustila umirajočega, da pa se je končno le vrnila bodisi po lastni volji ali pa prisiljena po hokuspokusu njihovih zdravnikov-čarovnikov.

Iz tega je nastalo naziranje, da se prve dni po smrti duša posebno rada drži blizu telesa in da ima to moč, da se še vanj povrne. Zato marsikje pokopavajo mrtevce šele potem, ko začne njihovo telo razpadati. In večinoma jih še tedaj takoj ne pokopljejo, temveč jih zavijejo v kako kožo in položé na drevo, da bi mogla njihova duša laže priti do njih, in potem še s sušenjem in okajenjem skušajo telo čim bolj dolgo ohraniti, da bi se duša še mogla združiti z njim.

Kje pa je duša v živem človeškem telesu? Po naziranju danes živečih najprimitivnejših ljudstev večinoma v topli krvi ali v dihaajočih prsih.

Različna plemena Nove Gvineje, Salomonovih otokov, Nove Kaledonije in Polinezije so mnenja, da prebiva duša v lobanji, zlasti v očeh ali za očmi. To naziranje pa ne izvira morda iz spoznanja, da je mišljenje funkcija možganov, temveč iz opazovanja, da se vsa čuvstva izražajo v človekovem obrazu, zlasti v njegovih očeh, ki postanejo po smrti brezizrazne.

Staroameriška kulturna ljudstva so mnenja, da je duša v srcu. Mnogo ljudstev imajo eno in isto besedo za življenjsko moč, gibanje, dušo, duh, senco, sapo.

Srednjeveške katoliške legende o svetnikih in hudičih pripovedujejo, da duhovi svetnikov jočejo, krvavé in tulijo kakor pozemski ljudje, da hudiči smrdé po smoli in žveplu, da imajo rogove, kozje in konjske noge, da se boré z ljudmi, ki jih tudi često ranijo in pretepejo.

(Dalje prihodnjič.)

Stefan Zweig:

Nova žena.

Drugačna bo, to je gotovo, zelo drugačna žena bodočnosti in v svojem razvoju se bo malo brigala za to, kako želé in zahtevajo ljudje od včeraj in danes, kakšna naj bi bila. Zelo drugačna bo, ker ima izvršiti ogromen razvoj: končnoveljavno osvobojenje izpod moške enostranske morale. In še nekaj trdnjav mora zavzeti v tej grandiozni ženski revoluciji, ki se je tako silno razmahnila v zadnjih dveh desetletjih. Morda smo mi še preblizu temu moralnemu vojnemu pojavu, da bi mogli popolnoma preceniti njegov obseg, toda jaz smatram za mogoče, da bosta bodočo kulturno zgodovino še bolj nego svetovna vojna zaposlili to popolno prevrednotenje in preobrazba evropske žene okrog l. 1900.

Ugotovimo najprej jasno in trezno, da so se komaj kedaj od davnih časov sem moralni in spolni odnošaji tako viharo in radikalno izpremenili v korist žene kakor v naši dobi. Odkar imamo krščansko časovno štetje (od Kristusovega rojstva, op. uredn.), se doslej še ni izvršila taka revolucija. Tak val ne more naenkrat obstati; valovati mora dalje do zadnjega brega.

Če samo pogledamo v neki ilustrirani časopis pred petnajstimi, dvajsetimi leti, se kar prestrašimo. Res, tako so hodile žene oblečene, tako povite kot mumije, tako našemljene, smešno preobložene, srednjeveško zadelane in povezane? Kot na nekaj zgodovinskega, kot samo na kostum minulih časov strmimo že sedaj na fotografijah nad istimi bitji, s katerimi smo še mi sami govorili, živeli in spali, in šele ob teh slikah zaslutimo, kako nepregledno preobrazbo smo sodoživeli v teh petnajstih, dvajsetih letih. Iz tega v korzetu povezanega, do vratu zaprtega, z vsemi mogočimi krili obteženega bitja, brez nog, umetno po čebelje prepasanega, v vsakem gibu izumetničenega bitja, iz te zgodovinske žene od predčerašnjim je v eni sami hitri generaciji nastala žena od danes, s svojim svetlim, odkritim telesom, nad katerega linijo se pretaka lahka obleka samo kot bister val, ta žena, ki je — prosim, da se ne ustrašite! — danes pri belem dnevu vetru in zraku in vsakemu moškemu pogledu tako odkrita, kakor so bile prej samo v nekih zaprtih hišah dame, katerih imen se ni smelo spregovoriti. Toda niti žena niti mi ne občutimo te svobode telesa, te svobode duše niti najmanj kot nemoralno, — nasprotno: ne razumemo več tako bližnje dobe, ko ženi ni bilo dovoljeno, da bi pred dvajsetim letom kaj vedela in da bi po tridesetem letu še pozelela.

Tako spoznanje, tako osvobojenje žene napram lastnemu telesu, lastni krvi, lastni svobodi, lastni neodvisnosti se ne bo ustavilo, ker se nekateri starikavi duhovi plašé nad tem, ker se nekaj zakasnelih moralistov zgraža nad tem. Ni še dopolnjen tip nove evropske žene, še se kažejo neke razlike po posameznih deželah — viharji tempo preobrazbe v anglosaških in germanskih deželah, zaostajanje v Španiji in Italiji, toda neutajljiva je silnost, s katero valovi val do novega brega, in mi sami bomo še marsikaj doživeli pri tem preobražanju.

Kakšna pa bo ta nova žena? Pozitivno vprašanje se mi zdi presmelo. Najprej lahko samo sodimo in ugotovimo, kakšna žena od jutri ne bo. Najprej bo izginil tip »dame« v smislu ošabne pasivnosti v življenju in družabne rezerviranosti, ta omejitve ženskosti v razredni moralni zakonik, žena, ki ni bila nič in ki je samo reprezentirala, ki je v umetnem spolnonespolnem igrakanju zahtevala od moža še nekak način špan-

skega dvornega ceremonijela, preostanke trubadurskih manir v obliki priučenih galantnosti. In prav tako kakor pri gornji plasti tip »dame«, bo v navadni državljanski plasti izginil tip »hišne gospodinje« v smislu vedno otroke doječe hišne živali, likajoče, pometajoče, kuhajoče, šivajoče, krpajoče in skrbeče služkinje svojega hišnega poglavarja in svojih otrok. Izginil bo tudi tip »frajle« poudarjeno neporočene v nasprotju z zakonsko družico. Deklice pred spolno dozrelostjo bomo imenovali žene in vsako drugo tudi samo ženo (gospo), bodisi da je njeno materinstvo cerkveno potrjeno ali ne, da je njeno življenje z možem cerkveno ali nekoncesijonirano. Vse te ošabne in razredne omejitve bodo odpravljene v prilog tipu pojačanega in enotnejšega ženskega tovarištva. Beseda »žena« bo ves spol bolj sestersko označila, kakor je to do današnjih dni znal evropski svet.

Kajti tovarištvo, ta beseda je že danes in bo jutri še bolj smiselna za vse odnošaje. Tovarištvo bo več veljalo nego družinske vezi, še celo več nego erotične (ljubavne). Žena ne bo več kot doslej padala iz enega položništva v drugo, iz varstva in komande staršev v lastnino, varstvo in komando moža. Enaka po obveznostih, neodvisna po svojem poklicu ne več ovirana po strahu pred strogo »javno« moralo, bo prostovoljno sklenila trajno ali netrajno zvezo z možem, prvič zato, da skupno premagata težko življenje, drugič, da si to težavno življenje skupno olajšata, torej da ga skupno uživata v sportu, igri in duhovnem tekmovanju. V novi svobodi, o tem sem prepričan, bo žena stala napram možu in ne več v ponižnem čakanju na to, da si jo moški izbere in poroči. S tem se bo zgodil in se mora zgoditi tudi popolen preobrat v erotičnem, prehod iz pasivnosti žene v erotiki, iz čakanja na izvolitev v prosto izbero, morda celo v začasno aktivnost. Ker ne bo več neizkušena kakor včerajšnja žena, kateri je še družina izbrala moža, bo sama izbirala, in nova boljša svoboda se mora pričeti v smislu tovarištva v razmerju med možem in ženo.

Kdo more utajiti to preobrazbo? Ne more je niti oni, ki je ne odobrava. Žena postaja v erotiki samostojnejša, pametnejša in aktivnejša, svobodnejša z vsakim dnem. In ta neoviranost žene se bo morda še pospešila, ako se posreči zatreči oba — edina — momenta, ki danes še ovirata ženo: strah pred spolnimi boleznimi in strah pred nezaželenim spočetjem. Medicinska znanost, ki z vsakim dnem napreduje, bo jutri ali pojutrišnjem odpravila tudi to.

Že slišim vprašanje, ali ne bo taka rapidno napredujoča svoboda imela za posledico brezmejno razbrzdanost, popolno seksualiziranje in erotiziranje žene? Ali je ne bo gnalo to v brezmejno lahkostivost? Nikakor ne. Mogoče in celo verjetno je, da bi najprej prišel kratek, sunkovit val seksualnosti nad naš svet (kakor plesni val po vojni), krik radosti po dolgem objemu strahu in nevarnosti, če bi se znanosti posrečilo, da izključi spolne bolezni in nezaželeno spočetje. Toda to ne bi dolgo trajalo, kajti znano je, da se dražljaji uničujejo ob čezmernosti. Mislim, da bo nova žena, v svoji seksualnosti svobodna žena mnogo bolj podobna Amconki nego Bakhantinji, da bo bolj iskala življenjskega boja nego samo uživanje, ona ne bo več sužnja, temveč gospodarica svojega lastnega erosa. Kajti nova svoboda ustvarja organsko vedno svoj nasprotni ventil — novo odgovornost. Včeraj in danes je bila žena odgovorna samo »javni« morali, ki ji je njeno dejanje in nehanje predpisovala v natančnih paragrafi. Nova žena bo odgovorna sami sebi, svoji izberi in odločitvi. S tem se bo nova erotika razvijala bistveno častneje, manj prisiljeno,

predvsem bolj ravnotežno in tovariško, ker bo vsebovala mnogo manj elementov prepovedanega, ker se bo krotila bolj od znotraj nego od zunaj. Nova erotika ne bo nikakor dala novi ženi pobesnele spolnosti, temveč novo sigurnost v vdajanju in izbiranju, novo sigurnost od znotraj v zavesti svoje pravice, častno priborjene pravice do življenja, svojega človeškega in poklicnega udejstvovanja.

Tako vidim novo ženo bistveno svetlejšo, bolj veselo, bolj lahko in manj zatirano nego ono od včeraj. Poznala bo milost in dar, ki je bil vsem prejšnjim rodovom tuj: neomejenost. Neomejenost, ker ne bo več ujeta, ker ji bo dovoljeno jasno hotenje in častna zavrnitev mesto umetne igre »slepe miši«. Morda bo s to jasnostjo izgubljenega nekaj, kar so prejšnji rodovi ljubili v erotiki: napetost skrivnostnega in nevarnega. Toda ne skrbite radi tega! Za izgubljeno bo odkrila sebi in nam novo, kajti ona ne bi bila žena, če ne bi iz najglobljega nagona vedno znova preobrazala svoje telo in svojo dušo v igri in napetosti — seveda na vedno višji stopnji vedno bolj duhovne igre, vedno bolj duševno nastalega užitka. In edino nevarnost, ki jo vidim v novem tipu nove žene, je ista, ki zadeva moža od danes in jutri, vsaj pri nas v Evropi: da bo radi svoje materialne odvisnosti in spolne svobode prodala preveč od svoje svobode, da bo komaj rešena ene sužnosti postala iz moževe in gospodinjske sužnje sužnja urada, da bo — prav tako kakor možje — preveč in preintenzivno delala. Kakor zelo poduševi ženo poklic, kakor jo je zelo osvobodilo delo, prav tako zelo bi jo moglo čezmerno delo zopet oropati njenih duševnih in moralnih pridobitev, ker čezmerno delo povzroča posurovelost v uživanju, v erotiki in nasprotuje prav temu, kar največ pričakujemo od žene: da prinese v naše pretežno življenje razbremenitev in lahkost in da naše lastno delo podkrepi s svojo dobrohotno prisotnostjo. Toda ne skrbite radi tega, ker vsaka generacija si iz svojih novih in individualnih nevarnosti ustvarja tudi silo, da jih pobija. In boj nove, možu enakopravne žene ne bo šel več kakor pri zadnji živeči generaciji — za ženske pravice, temveč popolnoma tovariško z nami za človeške pravice. In prav zato, ker je bila žena tako dolgo oropana svojih pravic in zatirana desetletja, stoletja, naj bi in upamo, da tudi postane prvoboriteljica proti vsaki obliki zatiranja in omejevanja, najboljša zagovornica vsakega gibanja za moralno svobodo.

Opomba uredništva o avtorju: Stefan Zweig se je rodil l. 1881. na Dunaju kot sin »premožnih staršev. Najzrelejša leta svojega življenja je preživel na potovanjih. Svetovno vojno je večinoma preživel v Švici. »Tam nas je bila,« piše, »sredi 120 milijonov bojujočih se ljudi peščica, omizje evropskih tovarišev...« Med vojno je izdal tudi dramo »Jeremija«, strastno delo proti moriji za bratstvo med ljudmi in narodi. Danes živi v Salzburgu. Njegova razvojna pot je levo usmerjena. Silen je kot človek. To se vidi zlasti iz njegovih življenjepisov o svojem francoskem prijatelju-pacifistu Romainu Rollandu in umetniku Masereelu. Njegove nadaljnje sijajne razprave so »Fouché«, kjer popisuje življenje pariškega policijskega prefekta, ki je s svojim odvratnim neznačajem preživel francosko revolucijo in Napoleona; dalje »Drei Meister« (Trije mojstri), kjer nam naslika slavne pisatelje Balzaca, Dickensa in Dostojevskega; dalje »Der Kampf mit dem Dämon« (Boj z demonom), kjer nam oriše filozofa Nietzscheja, Hölderlina in Kleista; »Drei Dichter ihres Lebens« (Trije pesniki svojega življenja) — Casanova, Stendhal in Tolstoj.

Izmed njegovih dram je doživela največji uspeh že prej omenjena tragedija »Jeremija«. Druge njegove pomembne drame so »Terzites«, »Hiša ob morju«, »Legenda življenja« in »Izpremenjeni komedijant«.

Plod njegovih potovanj je mala knjiga »Fahrten« (Potovanja). Knjigo o Rusiji piše. Najboljše so njegove novele. Izmed teh je najboljši cikel treh knjig: »Erstes Erlebnis« (Prvi doživljaj), »Amor« in »Verwirrung der Gefühle«. Čudovito lepi sta njegovi legendi »Rahel se pravda z Bogom« in »Oči večnega brata«.

Jože Bor:

Strel v grlo.

Glejte in tako se je zgodilo, da vam moram povedati, kako je bilo, da so zaprli Janeza, ki je bil sin Marjete, vdove na koncu vasi. Ta zgodba je vsakdanja in se bo morda kdo izmed vas spomnil, da je že sam bil priča takim dogodkom. Pa ni nič hudega, če je napisana. Naj ostane za naše otroke, ki bodo morda bolj pametni od nas, saj se človeštvo izpopolnjuje dan za dnem — naše možganske skorje pa so še iz tega stoletja, zastrupljene z predsodki, legendami in pravljicami in ni, da bi rekel, pomoči več.

Da sem se na to spomnil, je kriv neki profesor, dolg in suhljat in proforski že na prvi pogled, ki mi je pravil sledečo povest:

Ležali smo, je rekel, v visokih Alpah, sneg vsepovsod, nad nami in pod nami, zeblo nas je in dolg čas nam je bilo, kdo se bo streljal v mrazu. Ležali smo in se pogovarjali, tam, par sto metrov od nas, na drugi strani, pa so lezle zelene italijanske postave, menda so hrano vlačili, ali kaj temu podobnega, če niso imeli še hujših nošenj. Pa mi pravi Kopriva, sedaj je sodnik nekje:

»Kaj praviš, profesor, ali bi zadel onega-le jelena človeka?«

Pogledal sem za njim...

»Težko bo šlo, predaleč je in sneg moti bister pogled!«

»Mora iti.«

»Ne zadeneš!« sem zatrdil.

»Kako, da ne bi, na stotine sem jih že postrelil, enega celo v glavo, par v trebuh, ki ne bodo več tlačili zemlje... Če hočeš, pa staviva!«

In sva stavila za cigareto; vzel je puško, nameril, pazil, da so mu kar solze tekale iz oči — in je počilo...

Pogledala sva — ni zadel...

Dal mi je cigareto in jezen je bil:

»Pa ti poizkusi!«

»Za cigareto?«

»Menda!« je rekel in mi podal puško, bil je pošten, njegova puška je bila boljša od moje...

Nastavil sem cev, krepko držal kopito na ramena, popolnoma miren sem bil, cigareta ni kar tako... In sem pritisnil... Dim! Ko se je razkadilo, sem videl, kako je ležala zelena postava v snegu, zdelo se mi je celo, da vpije...

Tako sem marsikatero cigareto zaslužil — no, v Alpah je bilo lepo..., je končal profesor takrat in pobožal svojo ženo, ki je občudovaje zrla v junaške njegove oči...

Tako je prišlo, da sem se spomnil Janeza....

Bil je Janez med vojsko krepko fant in so ga vzeli. Pa ni minilo dolgo dni, že je prišlo sporočilo: ranjen, pa so minili meseci in se je vrnil domov, oj, Janez, popolnoma drugačen! Goltanec mu je prebilo in prsa so mu predrli, da je lahko dihal, govoriti pa ni mogel več. Srajco je imel vedno odprto, da je zrak vahal v luknjico — ni bilo več rdečice na njegovem obrazu, ves skrivljen je bil, ko da mu je starost prišla nasproti... Hodil je od hiše do hiše, bognedaj, ni prosjačil, le kazal se je in vse žalostne so mu sevale oči, ki so slišale in videle, niso pa mogle govoriti... Imel je bil dekleta, pa še kakšno dekle je bilo, Tono izpod Laz! Ko je videla njegovo senco, se ga je izognila na križpoti, kaj hoče

z pohabljenjem, ljubezen in usmiljenje, to sta dve stvari, ki nimata ničesar skupnega. Janezu je bilo hudo, toda potrpetel je, ker je razumel. Kaj hočem, si je mislil, ženska je ženska, vse življenje naj bi se namie navezala? Dobroto je pokazala, ko me je čakala, jaz pa sem se vrnil in nisem več tisti...

Ljudje so bili usmiljeni — saj so vsi slovenski usmiljeni, vsaj takrat, ko reveža zro v oči — vendar jim ni bilo nič kaj prijetno pri njegovih obiskih, saj poznate to: človek, ki diha skozi luknjo v prsih, kar hudo se stori temu ali onemu, pa to je v naravi...

Janez je postajal vsak dan bolj samotarski; povedal bi rad, pa ni mogel, ali naj vedno na list napiše svoje misli? Le ob nedeljah se je napotil v gostilno, med fante, da bi se nekoliko pomladil, okrepil in vsaj malo sreče zavžil... Tam je sedel za peč. Godec, ki je bil krčmar, je vedno poskrbel za njegov prostor, in tam je gledal po sobi in se spominjal časov, ko je vriskal in pel s fanti. Ej, ni ga bilo, ki bi bil močnejši od njega; če so se metali, nihče ga ni položil na tla. Nekoč, malo, predno je odvojačil proti fronti, so se topli. Ti iz Borovnice in oni iz Pakega. Pa je prišel Janez, ki je bil iz Laz doma, prijel dva na tej, dva na oni strani ter vse po vrsti zmetal na cesto... Sedaj pa je posedal in samega sebe ga je bilo sram, saj bi ga najmlajši mlečnozobec, ki se mu že četrto pozna, vrgel po tleh... In je mislil tako proti večeru, ko so petrolejke prižgali: »Ko bi ne bilo vojske, bi bil oženjen s Tono. Kmetaril bi, za mater skrbel svojo staro, Tono ljubil in otroke redil..., pa bi tako-le v nedeljo prišel v gostilno, pogovarjal bi se z možaki, kaj bi mi manjkalo? Tako pa — hudiči!« V takih mislih je prečesto udaril po mizi, da je zbolela roka prav do ramena...

Fantje niso marali zanj. Malo je bilo sramu, malo studa, malo pa tudi škodoželjnosti — in to je Janeza najbolj jezilo.

Ali sem žival, ali kaj, da se me vsi izogibajo? Menda nisem sam kriv nesreče, kaj morem zato, da mi je krogla predrila vrat? Hudiči, hudiči!

Včasih ga je napadla zloba. Ej, da bi mogel vsem ljudem porezati goltance, da bi bili meni enaki! Kje je pravica, da sem le jaz brez sapnika?

Pa je žalostno sklonil glavo in jokal globoko v duši... Dostikrat se je boril, da bi pozabil na prejšnje dni, pa ni mogel. Čimbolj je hrepenel po pozabljenju, tem hujše je bilo, tem jasnejši so bili spomini, brez megle, ko v solncu spočeti...

Prišla je (se je spomnil) nekoč Tona na večer k njim, mati je molzla in on je bil sam v izbi... Odprla je vrata, potihlo, in pogledala po sobi, ko da želi, da sta sama. In je rekla, vsa žareča v obraz:

»Janez, kdaj se vzameva?«

Planil je k njej in jo stisnil k sebi s svojimi mogočnimi rokami, na lase, oči in usta jo je poljubil in ji govoril:

»Drugo leto, Tona!«

In jo je nosil po izbi, ko da je otrok, tako je bila brez teže in lahka.

— — — — —

Prišlo je drugo leto, Janez je na straži stal in na Tono mislil, tam daleč v severnih krajih, pa je počilo naglo in jasno, zrušil se je na tla in zadnja beseda je privrela s krvjo iz grla:

»Tona!«

Tako je posedal Janez in klel in jokal in bil je betežen in slab, ne bo več dolgo več, so govorili...

Tona pa se je možila tiste dni, iz sosednje vasi je prišel snubač, ki ga je vojska spregledala in se je doma poredil zdravja...

Bog ji daj sreče — je mislil Janez siloma, prav na dnu srca pa je gorelo: »Ni znala za pravo ljubezen, sreče ne bo v zakonu!« Pa je bil fant njen bogat, saj je kupčeval in Tona ni pomišljala... Res, včasih se je spomnila Janeza, takrat jo je groza pretresla, prečudni strah — —

Prišel je Janez iz bolnice, prav na križpoti, kjer je Kristus stal, pribit za roke na križ, sta se srečala...

»Janez!« je rekla in se zazrla vanj, ki je sklanjal glavo.

»Kako si, Janez?«

Janez pa je bil tiho, dvignil je desno roko in pokazal na brazgotino pod brado, pa je pokazal še na prsa, od koder je iz majhne cevi hropelo — — in je omahnil na križ ob poti — — —

Spoznala je Tona takrat, razširila oči, polne strahu, kriknila ter zbežala in se ni ozrla več... Janez pa je gledal za njo z ljubezni in žalosti polnim pogledom... in Krist je bil nad njim, temán in potr...

Tako se je Tona možila.

Neke nedelje, ko je bilo oklicanje v cerkvi, so se zbrali fantje v gostilni, kajti prišel je ženin iz sosednje vasi, da plača fantovščino, ko bo Tono odpeljal... Polna je bila gostilna, še pri peči, kjer je Janez sedel, ni bilo dosti prostora.

Veselo in hrupno je bilo, kajti ženin ni skoparil in vino je teklo, ko kri ob klanju...

»Ej, najlepšo nam odpelješ!« je vzkliknil nekdo.

»Pa tudi brez nič ne bo!« je dodal drugi.

»Pa ljubiti zna!«

»Ne bo ti žal!«

»Pošteno nam jo plačaj!«

In ženin je plačeval in vino je teklo, teklo, teklo — po grlih in po mizah...

Z vinom pa je tekel pogovor, tekel je in se pretakal po sobi — pa do Janeza je prišel, ki je jecal ob peči...

»Tako sem doživel zadnjo postajo... Dolga je bila pot križeva, danes me pribijejo na križ in Tona je spodaj pod njim, kamenje meče vame, prva je zavpila: Križaj ga!«

Topo je zrl v mizo in poskušal, da ne bi slišal — pa, čimbolj se je upiral, tembolj jasno je potrkala beseda na njegovo uho...

Takrat se je oglasil nekdo iz kota.

»Janez je bil njen prvi fant!« in je pokazal za peč.

Ženin se je obrnil:

»Ta-le?«

Zasmejal se je na vse grlo in še rekel:

»Ta-le? Ki zrak sesa?«

Zasmejali so se fantje, Janez pa je še bolj sklonil glavo...

To je podžgalo ženina...

»Sedaj pa je moja, Tona, moja, danes so naju oklicali! Le kako je vrgla oko za teboj?« je povprašal...

Janez je pogledal vanj in je odprl usta, nekaj je hropnilo iz njih, pa ni bilo razložiti, je-li je beseda, kašelj, smeh... ali je bridkost, ki je prišla iz srca...

Ženin je vstal in stopil k Janezu za peč...

»Vidiš, fant! Lepe oči ima, tekoče ude... hm, polna je zdravja. Pa bova otroke imela...«

Janez je molčal, gledal je v tla, v očeh pa je ostala solza, prva, druga za njo...

»Ha, ha, ha!« se je zasmelal ženin, »poglejte, joka...! Še zdaj je zaljubljen vanjo, ko mu je smrt blizu!«

Sklonil se je do Janeza in mu hotel dvigniti glavo, da bi dokazal resnico svojih besed.

V Janezu pa je vzgorelo: »Oj, da bi imeli vsi razbite goltance — vsi, vsi hudiči, zdravja polni in zlobe! Na križ me je pribil; pa rimski vojak je bil usmiljen, s sulico je predril srce Kristusa, tá me kamenjá...! Hudič!«

Nekaj je počilo v njem, dvignil se je, segel v žep... in, glejte, že je prerezal pijanemu obrazu pred seboj goltanec; kri je bruhnila po rokah, po mizi, po stolu in po tleh... in grozen vrisk je šinil po sobi in na cesto, v svetli pomladni dan...

— — — Te zgodbe sem se spomnil, ki se je končala v ječi. Prijeli so Janeza in ga prignali pred sodnijo ter ga sodili...

Vprašali so ga, zakaj je ubil človeka, kako je prišlo in tako dalje — Janez pa ni dal pojasnila, kajti jasno mu je bilo, ko je mislil:

»Ne obsodijo me. Par sto sem jih na Ruskem pobil, ki mi niso ničesar storili, pa sem dobil medaljo —, ta me je križal in samo eden je, kako me bodo obsodili?«

Obsodili so ga in prihodnje leto je zvedela mati, zvečer, ko je molila rožni venec, vsa žalostna in sama:

»Janez, Vaš sin, je v ječi umrl...« —

Edgar Wallace.

Edgar Wallace je v knjižnici Delavske zbornice že drugič dosegel rekord — njegove knjige so bile največkrat izposojene. Gotovo je potrebno, da o tem povemo svoje mnenje.

Vsaka doba ima poleg pisateljev, katere priznava, katerih dela obravnava, katerih knjige sprejema za duhovno dobrino vsega naroda ali vsega sveta — tudi pisatelje, ki jih ne prištevamo med literarne veličine, ker ne oblikujejo niti časovnih niti večnih problemov, temveč služijo le želji po zabavi velikih, nekritičnih bravskih krogov. Taki pisatelji ne vplivajo na globoko, temveč na široko. Literarne revije in kritike jih ne omenjajo, tem pridneje pa posegajo po njih ljudje. Ta — takorekoč podzemska, oficijelno nepriznana literatura je v vseh dobah po svoji razširjenosti prekosila oficijelno.

Kaj je v teh knjigah, kar tako pridobiva ljudi? V raznih družabnih romanih povprečne vrednosti vabi ljudi sladki optimizem, pri katerem pozabijo na resnično, trdo življenje, pri kriminalnem romanu pa radi napetosti dejanja trenutno pozabijo na svet, v katerem živé. Resna knjiga zahteva od človeka, da se poglobi v njeno snov. »Zabavna« literatura pa ne zahteva od človeka ničesar, temveč mu le daje. Kar mu daje, ni bogve kaj vredno, ni trajno, toda je vabljivo, napeto, fantastično, lahko razumljivo. Poklicni literati vzpričo tega navadno proglašajo za manj vredno vsako knjigo, ki doživi veliko naklado in ki vzbudi zanimanje med naj-

širšimi ljudskimi krogi. Kako to, da neko knjigo toliko ljudi čita? Ali: da jo mnogo ljudi razume! Tu je jedro problema. »Oficijelna« literatura je last vrhnje plasti in prodre preko te plasti med ljudstvo le, ako jo je ustvaril velik pisatelj, duhovno združen z ljudstvom. Pri nas Slovencih pesniki in pisatelji le preradi opevajo svoja čustva in ne rišejo resničnosti. Pri drugih narodih ni tako. Večina skandinavske literature n. pr. je ljudska v najboljšem pomenu te besede in radi tega ne pride v nasprotje z bravci domače dežele. Francoski in angleški največji pisatelji se ne sramujejo s svojimi knjigami tudi zabavati bravece. Pisatelja kakor Jack Londona si skoro ne moremo misliti pri nas. V prejšnji številki »Svobode« čitajte, kako je »Slovenec« ocenil Cankarjevo družbo, ker je izdala J. Londona!

Angleži Conan Doyle, Stevenson, Chesterton so oficijelno najbolj zaničevano literaturo — kriminalno — dvignili v presveto literarno višino. Še mi smo jih priznali. Saj je Chestertonov »Četrtek« prevedel Oton Župančič. Tudi Svenu Elvestadu in Franku Hellerju bi končno še milostno priznali, da njihovi kriminalni in pustolovni romani niso popoln »šund«. S pomilovanjem pa gledajo literarni in »izobraženi« krogi na one, ki čitajo romane Edgara Wallacea — ki je napravil po mnenju naših učenih književnih kritikov največji zločin, ki ga more napraviti slovenski pisatelj, namreč — da ga ljudje mnogo in radi čitajo.

Kaj je zakrivil ta Wallace? Dosegel je ogromne naklade svojih knjig in prevode v vseh jezikih kulturnih narodov. Je izredno plodovit. Ker ima čudovito domišljijo. Ima to nesrečno napako, da si marsikaj domisli. Ker v vsaki knjigi razvija nove dogodke in kombinacije, jih ljudje radi beró. Ker »oficijelni« pisatelji opisujejo le preradi svoja bolna in nebolna čustva, so se ljudje oprijeli Wallaca. Navdušeni so zanj seveda še iz drugih razlogov: v časopisju bere večina najrajši vesti o senzacionalnih zločinih in sodnijskih razpravah.

Wallace v svojih romanih sodstva ne kritizira. Pri njem je vedno kriv obsojenec. Socijalna filozofija njegova je zelo skromna, kakor jo razlaga v romanu »Ljudje«, kjer popisuje svoje življenje. V svoji mladosti je bil delavec, postal je žurnalst in v vojni proti Burom je sodeloval kot vojak in časopisni poročevalec. Kakor je v tej vojni pomagal Angležem proti domačemu afriškemu prebivalstvu, tako so še sedaj zanj Kitajci — lopovi, Zamorci pa ničvredna bitja, potrebna biča. So pa lahko pri njem lopovi tudi bankirji. V tem je njegov napredek napram nekdanjim kriminalnim pisateljem. V njegovih romanih se često izkažejo grofice, bančni direktorji in slični bogovi kot goljuhi in morilci. Njihove žrtve so često prevarani, revni ljudje, ki so postali slepo orodje v rokah zločincev. Nasprotniki zločincev so plemenita dekleta in premeteni detektivi. Detektiv večinoma poroči mlado deklico, potem ko jo je rešil pred zločinci in ko je sam prestal deset življenjskih nevarnosti. Sicer njegove ženske niso preveč zanimive: vse imajo sive oči. Zanimivejši od teh so zločinci. V risanju njihovih značajev se razodeva Wallace kot čudoviti poznavalec ljudi. Tu so posestniki igralnic, svedrovci, ponarejalci in izsiljevalci, tihotapci z opijem, špekulantje itd. Nekateri so blazni, drugi se imajo pokoriti za stare grehe, tretji hočejo prikriti svoje prejšnje zločinsko življenje v kolonijah, četrti se hočejo maščevati. In tako si zamišljajo najbolj rafinirane zločine. Kupujejo hiše, stanujejo v razpadajočih stolpih, igrajo dvojne vloge, delajo s strupenimi plini, dinamitom in bombami. Kot pravi

krivec se vedno izkaže oni, ki se je zdel bravcu najbolj nedolžen. Vsi romani so pisani v besno napetem tempu.

Wallace zna zabavati bravece. Noben človek ne more vedno čitati znanstvenih knjig. Vsakdo potrebuje včasih odpočitka. Mi sicer Wallaca ne priporočamo. Toda, ker vemo, da ljudje od delavca do zdravnika in profesorja posegajo po njem, navajamo v naslednjem njegove dobre in slabe knjige, kolikor jih je izšlo doslej v nemškem prevodu in ki jih imata knjižnici Delavske zbornice v Ljubljani in Mariboru.

Dobre knjige Wallace-a:

Louba, der Spieler. — Der verteuflte Herr Engel. — Der Frosch mit der Maske. — Das Geheimnis der gelben Narzissen. — Der Zinker. — Der viereckige Smaragd. — Der Doppelgänger. — Die toten Augen von London. — Das Verrätertor. — John Flack. — Die Tür mit den sieben Schlössern. — Der Rächer. — Die Bande des Schreckens. — Der grüne Bogenschütze. — Das Gesetz der Vier. — Gucumatz. — Bones in London. — Das Geheimnis der Stecknadel. — Bosambo von Monrovia. — Die Eingeborenen vom Strom. — Sanders, der Königsmacher. — Sanders vom Strom. — Bones vom Strom. — Sanders. — Bones in Afrika. — Leutnant Bones.

Slabe knjige Wallace-a:

Der Diamantenfluss. — Grossfuss. — Lord wider Willen. — Der Unheimliche. — A. S. der Unsichtbare. — Die gelbe Schlange. — Die drei Gerechten. — Der Mann von Marokko. — Die seltsame Gräfin. — Richter Maxells Abenteuer. — Der rote Kreis. — Der Hexer. — Menschen. — Zimmer 13. — Die blaue Hand. — Geheime Mächte.

(Ta pojasnila naj upoštevajo tudi knjižnice »Svobode« pri nakupu Wallacovih knjig. Sploh naročajte knjige potom centrale »Svobode«!)

Poziv vsem članom „Cankarjeve družbe“.

Cankarjeva družba je ustanova kulturnih, strokovnih in združenih delavskih organizacij in v prvem letu svojega obstoja je zbrala 5000 članov — večinoma delavcev.

Radi požrtvovalnega dela delavskih zaupnikov je mogla že v prvem letu izdati štiri lepe knjige, ki so vzbudile zanimanje ne samo med delavstvom, temveč tudi med drugimi sloji.

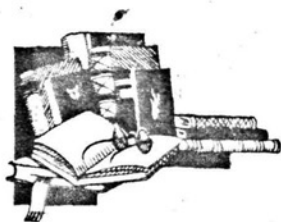
Delavski kulturni mesečnik »Svoboda« je objavil vse kritike — dobre in slabe — vseh večjih časopisov. Treba pa je, da povedó svoje mnenje predvsem naročniki-delavci, ki so omogočili »Cankarjevi družbi«, da izdaja svoje knjige.

Pišite, kaj Vam je pri knjigah ugajalo in kaj ne, povejte svoje nasvete za bodoče, da bo »Cankarjeva družba« rastla in napredovala res s sodelovanjem vsega delavstva.

Dopise pošiljajte na: »Svoboda«, Ljubljana, poštni predal 290. Vse ocene bo priobčeval naš list. Kdor želi, da se njegovega imena ne omenja v listu, ali da se ga naznači skrajšano, ali kako drugače, naj to v dotičnem dopisu pove.

Delavci, oglasite se!

Uredništvo »Svobode«.

KNJIGE IN KNJIŽNICE.

»Cankarjeva družba«, delavci in meščani.
(Nadaljevanje in konec.)

»Delavska Politika« je v svoji 88. številki, dne 26. oktobra 1929, iz peresa svojega recenzenta Talpe objavila o »Koledarju Cankarjeve družbe« sledečo oceno:

Knjige »Cankarjeve družbe«.

Knjige »Cankarjeve družbe« so dotiskane. Slovenski proletarijat je s tem, da je preko svojih strokovnih organizacij in »Svobode« ustanovil družbo ter nato s pristopanjem vanjo omogočil njen obstoj, najsijajnejše dokumentiral svojo kulturno aktivnost, ki jo moramo občudovati tem bolj, če upoštevamo slabe socialne razmere, v katerih živi naše delavstvo. S »Cankarjevo družbo« ni postavil samo najlepšega spomenika Ivanu Cankarju, temveč je omogočil tudi izdajanje pravih proletarskih znanstvenih in lepospisnih knjig, ki naj tvorijo temelje delavske kulture. Že z letošnjimi deli je družba po kakovosti prekosila slične meščanske ustanove in upravičen je naš up, da jih bo prekosila v bodočnosti tudi glede števila članstva. Treba je samo, da družba ostane na začrtani poti, da varuje tisto strogo načelnost in brezkompromisnost, ki odlikuje vso prvo edicijo.

Za leto 1930. je izdala družba štiri knjige: Koledar, Cerkenikov socialni roman »Daj nam danes naš vsakdanji kruh«, prevod J. Londonove zbirke »Mož z brazgotino« in v posebni knjižici dve popularno znanstveni razpravi (Dr. Dragotin Lončar »Kako je nastalo današnje delavstvo« in Filip Uratnik »Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije«).

1. Koledar.

Vsakogar bo pač najbolj zanimal koledar, ki je izšel v prav lepi opremi. Na 164 straneh je zbranega mnogo raznovrstnega čtiva iz vseh področij, tako da bo vsak čitatelj prišel na svoj račun. Radi svoje pestre vsebine bo postal koledar vademekum slovenskega delavca.

Pri samem koledarju je treba predvsem pohvalno omeniti dejstvo, da je izšel brez — svetniških imen. To ni samo gola in brezpomembna demonstracija, temveč tista načelnost, ki gre preko vse tradicije do cilja! Posameznim mesecem

je napisal gesla naš pesnik Mile Klopčič; izredno posrečena so gesla za april, maj in september, manj dobra za julij in avgust.

Pri naštevanju člankov in esejev naj se omejimo samo na najvažnejše. Uvodni članek »Pogled v svet«, ki je zelo skrbno sestavljen, nas seznaja s političnimi razmerami v posameznih državah. Odlomek pisma Maksima Gorkega »O proletarski umetnosti« nam pove, katero umetnost imenujemo proletarsko. Ivan Kreft nam opisuje v potopisu »Vtisi iz mojega potovanja« moderno nemško tehniko in industrijo; članek je pisan nadvse živahno in zanimivo in bo gotovo našel mnogo hvaležnih bralcev. V eseju »Cankar — priroda — alpinizem« nam podaja dr. H. Tuma nekatere zanimive podrobnosti iz Cankarjevega življenja, nato pa govori o razmerju delavstva do prirode, skušajoč ga navdušiti zanjo. Dva članka sta posvečena vzgoji (z mnogimi slikami).

Ostali članki so manjši po obsegu in obravnavajo večinoma snov iz prirodopisa, zemljepisa in moderne tehnike; povsod pa služijo v ponazorilo skrbno izbrane slike.

Književne prispevke so poslali sledeči domači pesniki in pisatelji: Tone Seliskar, Čulkovski, Mile Klopčič, France Kozar, Ivan Vuk in Nace Mihevc. Vsi ti prispevki so dobri, snov zanje je zajeta iz proletarskega življenja. V prevodu je objavljena novela rano umrlega češkega proletarskega pisatelja J. Wolkerja »O milijonarju, ki je ukradel sonce«, dalje znanega češkega satirika Haška »Na povratku iz Rusije v domovino«. Anatole France je zastopan z izredno dobro novelo »Edmeja ali dobrodelnost na pravem mestu«. Nadalje je objavljenih nekaj pesmi Alfonza Petzolda (z življenjepi-som) itd.

Največjo pažnjo je posvetilo uredništvo slikam in reči moramo, da je njih izbira in namestitvev v tekst prav posrečena. Največ slik služi člankom v ponazorilo, obsega pa koledar razen njih tudi mnogo umetniških slik. Če pomislimo, kako redko se nudi delavcu prilika, da vidi res dobro sliko, moramo biti uredništvu hvaležni, da jih je objavilo; prav tako pa seveda tudi našim umetnikom, ki so jih dali na razpolago. Izmed domačih upo-

dablajočih umetnikov so zastopani: Tine Kos (fotografije kipov in reliefov), Ivan Cargo (portret M. Gorkega), oba Vidmarja (pokrajina v olju in žene), Hinko Smrekar (karikature Cankarja), Miha Maleš, D. Serajnik, Ivan Kos (lesorez), Vrečič, Rajko Šubic ter Niko Pirnat (tri izredno posrečene satirične slike iz slovenske sodobnosti). — Koledar seznanja čitatelja tudi z deli svetovnih proletarskih upodablajočih umetnikov: George Grosz, Käthe Kollwitz (z življenjepisom), A. Federmann, Massarel, Ernst Neuschul in Hans Grunding. — Nadalje prinaša koledar več fotografij Ivana Cankarja, portrete M. Gorkega, Uptona Sinclairja, fotografijo Henryja Barbussa, autoportret Tineta Kosa ter Pirnatov kip Tolstega. — Platnice krasi zelo uspela fotomontaža, predstavljajoča delavca sredi modernih fabriških naprav.

Na vsem koledarju mi ni bilo samo nekaj všeč, namreč **jezik** v nekaterih člankih, zlasti še v prevodih. Da v tem oziru marsikaj ni prav, je razumljivo spričo hitrega dela; drugo leto pa naj uredništvo tudi jeziku posveti vso pažnjo. — Talpa.

Dne 11. januarja 1930, štev. 5, pa je natisnila oceno o 2. knjigi Cankarjeve družbe »Daj nam danes naš vsakdanji kruh«, ki jo je spisal Angelo Cerkvenik.

»O, svoboda! Svoboda: biti lačen, svoboda: trpeti, svoboda: umirati in umreti.« (Str. 100.)

Življenska povest industrijske delavke. Proletarke. Slovenske proletarke, ki živi in se bojuje v našem malenkostnem okrožju, kjer je boj za kruh težak že za moškega, kaj šele za žensko, ki so ji patriarhalne razmere naše polpretekle dobe odkazovale vse predolgo prostor le — ob ognjišču. In vendar: prvi početki industrije in pavperizacija sta napotili tudi naša dekleta s polj v tovarne, kjer so priklenjena k pletilnim strojem, v prostore, prepojene s tobakovim prahom. Prav tu se začne njih duševna preosnova: spoznanje se kopiči na spoznanje, dokler se ne zavede svojega položaja, dokler jih ne prepoji razredna zavest. Tako postanejo sodružice, sobojevnice, aktivne članice strokovnih in kulturnih organizacij.

Industrijsko delo je naša dekleta notranje osvobodilo. Potopila so se v ogromno množico brezpravnih, a v tej množici, kjer so vsi enaki, so dosegla v vsej njeni doslednosti ono »emancipacijo«, za katero se gospe iz »boljših krogov« sicer v javnosti bore, a med zidovi domačega stanovanja ostajajo deklet gospodove. Modernemu delavcu je delavka tovarišica v delu in boju, v pomanjkanju, v miselnosti

in čustvovanju: oba sta člana množice brezpravnih, ni ju mogoče več po duševni fiziognomiji razlikovati. Zato ni čuda, da so moderni proletarski pisatelji začeli posvečati isto pažnjo življenju delavk kot delavcev. Mislim tu na izredno posrečeni roman Čeha Ivana Olbrehta »Ana«, na »Virinejo« ruske pisateljice Seifuline, na Dašo v »Cementu« od Gladkova itd. S Cerkvenikovo povestjo je stopila industrijska delavka tudi v slovensko književnost.

Marta je osrednja postava povesti. Vzrasla iz tipične slovenske katoliške družine, nad katero vladajo križ, hinavščina in hudobija, jo domače razmere poženejo po kruh v tovarno. Ob transmisijah ji dozori spoznanje; sence domačega življenja jo še tesneje priklenejo na proletarijat. Ko jo po ponesrečenem štrajku vržejo na cesto, je dozorela. Zavedna proletarka, ki ji je življenje brnenje transmisij, ki se počuti dobro le v strnjjenih delavskih falangah, se mora ponižati do »individualnih« služb služkinje in sobarice. Služb, ki so polne nevarnosti, Marte se ne dotaknejo. Pretiranost? Idealno poveličevanje delavke? Ne! **Po Martini poti hodi vsaka, ki je spoznala družbo, ki se je naučila sovražiti jo.** Tisti, ki se tega ni naučila, drži pot navzdol: propada in propade, ker po logični nujnosti današnje družbe mora propasti. Oboje se v tisočih slučajih ponavlja: dviganje in padanje. Cerkvenik si je izbral prvo.

Iz slovenskih razmer raste Marta, v njih živi, z njimi se bojuje. Kot vedno — tako leži tudi v tej povesti pisateljev podarek na slovenski sodobnosti. S povestjo nam je skušal ustvariti Cerkvenik slovenski panoptikum, panoramo naše domovine. Panoramo, kot jo gleda ne samo zavedni naš delavec, temveč tudi marksistični intelektualci. Prizor se niza na prizor — obžarjen z realistično satirično lučjo. Mnogo tega imamo tu, kar je naše in kar se je zgodilo v zadnjem desetletju: katoliška družina, polom Triglavске banke z gospodom Zlatnikom na čelu, kritik Telekar, tovarnarji s črnimi listami, narodne dame in njih nazoni o morali in služkinjah, morala družine cenjenega gospoda Copanika, podjetni hotelir z anekdoto o Verneju, pobrano iz »Jutrove« rubrike itd. Razmere, ki jim vtiska pečat naše meščanstvo, ki ni meščanstvo, ampak vrag vedi kaj!

Kot marksistični intelektualci gleda Cerkvenik na slovenske razmere. Prav zato ni njegova naloga, da samo po zolaevsko realistično opisuje fakta, ampak mora tudi poučevati, razkladati, odstriti zastarte oči. Sinclairovska metoda in metoda vseh modernih proletarskih pisateljev! In pri tem bodi še enkrat poudar-

jeno, kar sem poudaril že večkrat: za »visoko« umetnost, ki je dostopna samo nekaterim, nam resnično prav nič ni; radi jo žrtvujemo borbi za resnico in pravico in za boljši svet. Po etapah določujemo smer umetnosti in po okoliščinah. Zaenkrat: odpiraj oči in jim daj gledati! Ne mislimo na »večno slavo«, ki je ni in ki je biti ne more. Dante, Schiller... shranjeni so po omarah in prah pokriva njih zlate obreze. Sodimo jih po tem, kar so napravili v svoji dobi za vse — ne samo za posameznike. S a m o t o j e s h r a n j e n o v z a k l a d n i c i k u l t u r e .

6000 delavskih družin čita »Kruh«, z izposojanjem gre iz roke v roko. Povsod po naših kolonijah, tovarnah, rudnikih, v samotni čuvajnici ob progi... In povsod prav ta povest odstira oči, poučuje, krepi, vliva vero. Zato je Cerkvenikovo delo socialni čin in kulturni čin. Kulture, kot si jo zamišljamo mi! Odklanjanje v drugih vrstah je najboljša znamenje!

In vendar ni delo brez napak. V artističnem oziru bi omenil sledeče: skušajoč podati slovenski panoptikum, je pisatelj posamezne prizore preohlapno povezal med seboj, radi česar ima čitatelj čisto občutek fragmentarnosti, včasih celo razblinjenosti. Zanimivi prizor iz življenja »boljših krogov« (spiritistične seanse) je Cerkvenik nerodno vklenil v pogovor med Stano in Marto, in ga preveč raztegnil; s tem, da ga ni postavil v samo dejanje, je raztrgal enotnost. Taka epizodnost celoti vedno škoduje. Na drugo napako pa je opozoril že K. v 12. štev. »Nove literature«: namreč na »previsoke« pogovore delavk! — Talpa.

Štev. 6 »Del. Politike« od 18. januarja 1930:

3. Jack London, Mož z brazgotino in druge novele. (Priredil Tone Seliskar.)

Pisati o Jacku Londonu je odveč, tem bolj, ker nam je prevajalec v uvodu že opisal njegovo življenje in obrazložil njegov pomen. Med proletarijatom vsega sveta je London celo bolj znan in bolj čitan kot U. Sinclair. Enako hlastno ga čitajo tudi nekateri meščani, čeprav je London izrazil proletarski pisatelj. Vsi občudujejo na njem njegovo globoko naravnost, njegovo globoko poznavanje človeka, ki živi v naravi. Seliskar je izbral iz dveh njegovih knjig (»Bog njihovih očetov« in »V gozdovih severa«) šest novel, ki nam opisujejo življenje na mrzlem severu, življenje Indijancev, kolonistov in iskalcev zlata na Alaski. Izbor novel je prav posrečen in težko bi se odločil, kateri noveli bi dal prednost pred drugimi. Vsekakor pa sta name najbolj vplivali »Zakon življenja« (radi globokega spoznanja) in »Passuk in njena ljubezen«. —

Seliskarjev jezik je močan in nihče ni bil bolj poklican za prevajatelja močnega Londona kot on. Vkljub temu pa bi lahko izostale nekatere prav grobe slovniške napake — pomanjkljivost, ki sem jo moral odločno obsoditi že pri oceni Koledarja. (Družba naj si poišče za prihodnje leto dobrega poznavalca slovenščine za korektorja!). — Izdajo krasi Londonova fotografija, prav lepa in učinkovita pa je dvobarvna naslovna stran, delo umetnika F. Serajnika. — Talpa.

4. Dr. Dragotin Lončar, Kako je nastalo današnje delavstvo in njegovo gibanje in Filip Uratnik, Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije.

V mali, 100 strani obsegajoči knjižici sta izšli gorenji popularno znanstveni razpravi — prvi je usmerjen pogled v preteklost, druga nas seznaja s sedanostjo in skuša prikazati perspektive bodočnosti.

Dr. Dragotin Lončar je znan slovenski kulturni delavec. Pred vojno se je aktivno udeleževal v delavskem gibanju in pisal je v »Naše zapiske« razprave — zlasti iz naše socialne, politične in kulturne zgodovine —, ki bodo spričo jasnega pogleda v bistro še dolgo ne samo vredne čitanja, temveč bodo še dolgo tudi služile za vzorec, kako je treba pisati o sličnih stvareh. Zato sem sam zase obžaloval, da je Lončar v zadnjih letih zamenjal kulturno in pisateljsko delo — s pisarniškiimi akti. Njegova razpravica »Kako je nastalo današnje delavstvo in njegovo gibanje« se odlikuje po pregnantosti, jasnosti — zato mora biti vsakemu razumljiva. Nobenega balasta, nobenih delavcu neumljivih tujk ni v njej. Tako in nič drugače je treba pisati za naš proletarijat! Pisec nam v razpravi jedrnat prikazuje razvoj gospodarstva v Evropi od rimskih časov do l. 1848., ko sta izdala Marx in Engels komunistični manifest. Dalje časa se zadržuje zlasti pri postanku narodnega gospodarstva ter pri raznih teorijah in sistemih, ki so z njim v zvezi, ter nam obenem prikaže postanek novega stanu: industrijskega proletarijata. Po Engelsu nam v kratkih obrisih naslika položaj delavskega razreda v domovini industrializma — v Angliji. Edino pomanjkljivost razprave vidim v tem, da pisec popolnoma zamolči socialne utopiste, ki bi jih vsekakor moral omeniti, zlasti še, ko govori precej obširno o teoretičnih liberalizmu. Vkljub temu pa bo to delce vsak delavec s pridom prečital.

Drugo polovico knjižice zavzema Uratnikova razprava »Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije«. Ljudi, ki se resno bavijo s problemi, kot nam jih tu obrazlojuje Uratnik, je pri nas bore malo. Pred

vojno so bili naši intelektualci usmerjeni vse kam drugam in tako je večina slovenskih javnih delavcev in pa onih, ki odločujejo o javnem blagru, prijadrala v povojne gospodarske krize brez vsake orientacije. Zato ni čuda, da pišejo slovenski časniki, kadar so primorani razpravljati o današnjih gospodarskih krizah, brez globljega poznanja stvari. Primerjaj n. pr. le lanske »Slovenčeve« članke o emigraciji, njegovo neuspelo anketo o vzrokih siromaštva pri nas in pa sedanje njegovo tarnanje o »beli (?) kugi« — same stvari, na katere je dal Uratnik pravičen odgovor, ker jih ne raziskuje posamič, vsako zase, temveč, ker jih gleda in skuša prikazati v celem kompleksu socialnih problemov. In prav v tem je prva Uratnikova zasluga, da opozarja našo javnost na celotnost problema. O piševih zaključkih so mnjenja tudi med marksisti deljena (primerjaj 12. štev. »Nove literature«!), vendar pa je zbral in objavil na skromno odkazanem prostoru ogromno statističnega gradiva, ki se ga bo z uspehom posluževal vsak, ki se zanima za slične probleme. In v tem je njegova druga zasluga. — Talpa.

»Proletarec«, glasilo jugoslovenske socijalistične zveze v Chicagu je v svojih 1164. štev. od 2. januarja 1930 napisal v svojem Književnem vestniku:

»Cankarjeva družba«, ki je bila ustanovljena v začetku prejšnjega leta, je izdala v jeseni svojo prvo skupino knjig, štiri po število, v 24.000 izvodih. Dobila je že v prvem letu tisoče članov. Štiriindvajset tisoč knjig v začetnem koraku, to je uspeh, ki so ga ustanovitelji »Cankarjeve družbe« lahko veselili.

Vsak član dobi štiri knjige letno za članarino, ki je zelo nizka. Za Ameriko je članarina 1 dolar. Vsakdo, ki želi te štiri knjige, jih dobi v knjigarni »Proletarca« za 1 dolar. Knjige so sledeče:

Koledar Cankarjeve družbe za l. 1930. ki ima 168 strani. Vsebuje »Pogled v svet«, »O milijonarju, ki je ukradel solnce« (Wolker), »Kaj bi pomlad« (Petzold), »Na povratku iz Rusije« (Jaroslav Hašek), »Zadružništvo in delavski pokret« (Uratnik), »Mati« (Nace Mihevc), »Nova šola« (Seliškar), »Črtica iz tragedije« (Vuk), »Slovenska socialna književnost« (Talpa), in razen teh ima koledar še celo vrsto člankov, črtic, opisov, pesmi, informacij, pravila družbe in izredno mnogo slik. Zastopani so v njemu vsi slovenski delavski pesniki.

»Daj nam danes naš vsakdanji kruh« je povest, katero je spisal čitateljem »Proletarca« znani pisatelj Angelo Cerkvenik. Vsakemu, ki jo bo bral, bo ugajala.

V tretji knjigi je razprava dr. Dragotina Lončarja pod naslovom »Kako je nastalo današnje delavstvo in njegovo gibanje«, ter spis Filipa Uratnika »Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije«.

»Mož v brazgotino« je povest ameriškega pisatelja Jack Londona, ki jo je za »Cankarjevo družbo« prevel Tone Seliškar.

Vse štiri knjige Cankarjeve družbe je tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru.

Čitateljem jih priporočamo v naročitev. Naročila sprejema, kot že omenjeno, »Proletarceva« knjigarna.

Največji slovenski dnevnik v Ameriki, »Prosveta, glasilo »Slovenske Narodne Podporne Jednote«, ki izhaja v Chicagu, prinaša 30. decembra 1929 sledečo oceno:

Cankarjeva družba, delavska organizacija v stari domovini, ki se je letos ustanovila z namenom, da bo izdajala enkrat v letu gotovo število dobrih in potrebnih knjig za delavce, svoje člane, je izdala sledeče svoje prve štiri knjige:

1. *Koledar Cankarjeve družbe za leto 1930.* Knjiga šteje 168 strani in ima napoi trde (kartonske) platnice z naslovno sliko Ivana Cankarja, zadnjo pred njegovo smrtjo, na prvem mestu vsebine. Vsečina je pestra. Koledarskemu delu — sestojecemu iz datumov in dnevov ter važnih zgodovinskih beležk namesto svetnikov — sledi obširen »Pogled v svet«, v katerem so notirani razni prominentni letošnji dogodki v vseh deželah, nato pa se vrste kratke povesti, pesmi, esejci, razprave in različen informativen drobiž. Vmes je obilo slik — skoro preveč — ki se mestoma kar gnetejo. Socialno pesem zastopajo Tone Seliškar, Čulovski, Mile Klopčič (večinoma prevedene) in France Kozar, pripovedni del pa Ivan Vuk, Nace Mihevc in drugi. Vsa vsebina Koledarja se odlikuje po kratkih in jedrnatih delih. Zanimivi so izvlečki iz »ocen« Cankarjevih del v klerikalnih in liberalnih listih, ki pokazujejo, kako so Cankarja, ko je ustvarjal najlepša dela, blatili oni, ki mu danes kadijo, ko je mrtev. Zelo vpliva prevod Jiří Wolkerjeve žgoče satire »O milijonarju, ki je ukradel solnce«. Ivan Kreft ima zanimive »Vtise iz mojega potovanja«, Filip Uratnik piše o zadružništvu, potem je zanimiva razprava »Kje je meja med življenjem in smrtjo?« in nič manj zanimiv je kritičen pregled Talpe »Slovenska socialna književnost«, v katerem avtor omenja naše pisatelje in pesnike, ki so ubrali novo smer proletarske umetnosti in kulture; žal, da je v tem pregledu Eibin Kristan omenjen le z eno besedo, dasi ima kot pesnik, dramatik in novelist po vsej pravici mesto za Cankarjem v naši socialni književnosti predvoj-

ne in medvojne dobe — vsekakor pa več zaslug kakor Anton Askerc. — Med slikami so posnetki fotografij in pa reprodukcije risb ter reliefov naših in drugih najmodernejših umetnikov. Tu so zastopani Tine Kos, Ivan Čargo, Käthe Kollwitz, Hinko Smrekar, Nande Vidmar, Maleš, N. Pirnat itd. Nekatero risbo, zlasti karikature, so res izvrstne. Skratka: slovenska socialna umetnost v besedi in podobi je dobro reprezentirana v Koledarju Cankarjeve družbe.

2. »Daj nam danes naš vsakdanji kruh«, povest, spisal Angelo Cerkenik. Mehko vezana knjiga ima 134 strani in pomembno naslovno risbo ter avtorjevo sliko. Cerkenik je nam v Ameriki že dobro znan; saj je že veliko svojega objavil v Amer. družinskem koledarju. V tej povesti je s svojim krepičim besednim čopičem naslikal pretresljivo tragedijo bedne slovenske delavke, ki se vse svoje življenje bori za vsakdanji kruh, dobiva pa kamen in razočaranja in končno mora odriniti v tuji svet za kruhom. Strašna je ta slika — težki udarci padajo naglo drug za drugim po dekletu, kruto in brez običajnih vmesnih španskih sten in žametov in papirnatih rož, kakršnih smo navajeni v sentimentalnih romanih — in venjar tako verjetna, tako vsakdanja in od marsikoga doživljena slika! Cerkenik je dramatik močnega in izrecno samoniklega stila. On pozna trpljenje delavskih množic, pozna tudi ogabnosti za kulisami izkoriščevalcev, ki kažejo narodu hinavski obraz dobrotnikov, za hrbtom pa drže nož, ki ga zadirajo bednikom do kosti, in on izliva na lopove vroče olje sarkazma kot nožeden sodobni slovenski pisatelj. Sicer pa — čitajte to povest! Čitajte jo od kraja do konca in nato spet od kraja! Resnično je ta knjiga sama vredna cene vseh štirih in ostale tri dobite za nameček.

3. »Jack London: Mož z brazgotino in druge novele«, priredil Tone Seliškar. Na 96 straneh knjižice z atraktivno naslovno risbo in z Londonovo sliko ter kratko biografsko skico je šest črtic znamenitega ameriškega revolucionarnega pisatelja v dobrem Seliškarjevem prevodu. Londonovi robustni karakterji so dobro pogodeni. Vredno čitanja. Seznanite se z velikim Londonom, kdor ga ne čita v izvirniku!

4. »Kako je nastalo današnje delavstvo in njegovo gibanje«, podaja dr. Dragotin Lončar — in »Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije«, priredil Filip Uratnik. Sto strani obsegajoča knjižica vsebuje zgodovino razvoja gospodarstva, sistemov produkcije, socialno-ekonomske filozofije in delavskih bojev. Zelo poučno delo za delavce. Takisto je poučna in informativna Uratnikova razprava.

Čitateljem »Prosvete« toplo priporočamo omenjene prve knjige Cankarjeve družbe. Cena za vse štiri je 1 dolar s poštnino vred — tako nizka, da jih dobite skoro zastonj. Kdor ni še član Cankarjeve družbe, lahko naroči knjige pri »Proletarcu«, 3639 W. 26th St., Chicago, Ill.

Meščanska literarna revija »Ljubljanski Zvon« je objavila sledečo kritiko:

Angelo Cerkenik: Daj nam danes naš vsakdanji kruh... Povest. Založila »Cankarjeva družba«. V Ljublj. 1929. Str. 134.

Na str. 84. te knjige se bere: »Po dveh dneh je čitala, da se je neka družina po nesreči zastrupila s plinom... Ljudem ni nikdar mogoče dopovedati, kako nujno potrebna je skrajna opreznost.« Pa se avtor najbrž ni zavedal, kako je s to majčkeno, ubogo ironijo morda označil tudi usodno brezupnost svojega lastnega prizadevanja; zakaj namenil se je bil, da dà ljudem nekaj dobrih nasvetov, da jim enkrat za vselej dopove nekaj važnih stvari — nazadnje je pa le tako, da nikomur ni ničesar dopovedal.

Med ljudi je prišla ta knjiga kot proletarska povest, pa ni niti proletarska niti povest. Za prvo ji nedostaja duha, za drugo je brez iskrenega doživljanja, brez tehnike in oblike. Ne vem, dandanes je moda, da si literati, pa naj že prihajajo iz katerihkoli družabnih ambientov in konfesij, tako radi dajo opravka s političnimi temati in z novimi vrednoti v družbi in v svojih novelah in pesmih neživega, nazaj v preteklost obrnjenega duha odevajo v nekakšne neresnične socialne in borbene akcente. Tako je Cerkenikov odnos do vsega novega, kar prihaja, samo odnos malomeščanskega polfilistra in moralista, čigar miselnost se mota nekje od parole za abstinenco — oba tragična konflikta vse zgodbe sta posledica alkohola — pa do toplega, idilično-samozvestnega spoznanja: »Zmagali pa ne bomo nikdar z argumenti krvi — zmagali bomo le z mozgom!« (Str. 79.) Majhni nazori, označeni s preveliko, prenaivno drznostjo: da so dobre in slabe stvari; dobre: Martin, Marta in Tine, zadružna hranilnica in bolniška blagajna, svetost materinskega čustva in prosvetno društvo, vseobsežnost in brezmejnost Božanstva in »strastno hrepenenje, da bi videla vse te goljufe in tatove viseti...« (str. 32); slabe: banka in hotelir, krščanska družina, špiritizem in rum, usoda in prešestnica («In jaz nisem prešestnica, mama; to ti dobro veš! Ti veš, da je samo usoda tista strašna in zločinska prešestnica...», str. 28.; Cerkenik pač ne more in ne more brez prešestnice); zločinstvo in greh, stara Avstrija in individualistično životarjenje, nenravno življenje («vsi ti ljudje živijo

bolj nenravno življenje nego psi«, str. 123) in »razbeljena krona na oznojeno čelo« (str. 37). — To je mali, zaostali svet, sredi katerega se vojskuje Cerkvenik.

In kakor je majhna njegova misel, tako je šibka in neplodna njegova oblikovalna moč. Ne pojdem se prerekat o poslanstvu in o večnosti umetnosti, samo to si mislim, da je njeno večno poslanstvo: neposredno in naravnost podajati in času ohranjati obraz človekovega življenja, kakršen je bil, kakršen je zdaj in kakršen bo zmirom, in borbo od začetka do konca zanj — to je dobro, da so razlike od človeka do človeka tako neznansko majhne in da se od stoletja do stoletja vse tako malo spremenijo. »Eines Menschen Leben beschreiben wollen, heisst sich ihm mindestens gleichstellen«, je zapisal Hofmannsthal. Da, pisati o nekem, se pravi, biti on sam. Cerkvenik pa ne zmore neposrednega, iskrenega, pesniškega odnosa do človeka in stvari, on ne živi zgodbe, on jo samo pripoveduje in ji svoje moralne opombe beleži na rob. Njegovi ljudje so razdeljeni v ostro ločene etične kategorije — kakor pri kriminalistu: on sam, Cerkvenik, je dober; Marta je tudi dobra, ona gre in nikdar ne bo šla z ravne poti, ki vodi k tisti svetli točki (str. 21.), črnolasa deklica, ki je podedovala po svojem očetu dvojje lepih, temnomodrih oči, močno voljo in neutешno hrepenenje po lepoti, pravici... (str. 27.): njen oče pa ni prav nič dober, ta ni vreden drugega, kakor da bi se bil že zdavnaj obesil. (»Vi pa... ste ga že nešteto krat izdali... obesili pa se še ni-

ste...«, str. 35. Marti, tej svoji vzorjeni, je Cerkvenik vobče položil v usta najgršje stavke vse knjige.) — Tako se je zgodilo, da vsa povest ne premore niti enega živega človeka, niti ene resnične minute. Cerkvenik si je utrgal samo narobe zaslug, da je ob že skoraj odumrlo katoliško in liberalno »povest slovenskemu ljudstvu v zabavo in pouk« postavil še vzorec socialističnega kiča.

Po knjigi mrgoli jezikoslovnih napak in nesmislov: zvezda, zasadil jabolke (!), železen (nam. železni, str. 8), razgonet-niti, jezgrovit, mrtvega oživila, novine (!) so bile pisale (!), izložbo okno, bo jeklenela pogum, plačna možnost, pri vsakomur, inostransko blago, natvezil, da ne bi poslušala udarce, opravičeno (za: upravičeno), kopelji, kar ne moreš, se ni zavedla, s prsmi i. t. d.

Naslovno stran je narisal Čargo.

L. Mrzel.

S tem smo objavili kritike vseh važnejših časopisov in revij, delavskih, katoliških in meščanskih. V bodoče bomo vsi vedeli, kaj mislijo o knjigah »Cankarjeve družbe« oni, ki so jim bile namenjene in ki so s svojim pridnim delom pripomogli do tega, da je mogla »Cankarjeva družba« take knjige izdati. Obenem pa bo »Cankarjeva družba« iz kritik delavcev videla, po kakšni poti naj gre, kaj naj še zboljša, kaj naj odpravi i. t. d. Kajti »Cankarjeva družba« je delavska družba in zato je za njo merodajno mnenje delavcev. Prosimo vse, da se odzovejo tožadevnemu pozivu uredništva »Svobode«, ki ga posebej objavljamo,

DRAMATIKA.

Sodelovanje publike pri gledališki kritiki v Rusiji.

Marsikaka novost se je porodila iz množice. Tesno sodelovanje nove proletarske publike pri kritiki umetnosti se pozna na vseh poljih. Tam umetniškega individualizma ne priznavajo. Pisatelj ali pesnik pišeta zato, da ljudem nekaj pove in povedati morata tako, da ljudje razumejo. Ruski pesnik ne more pesnikovati samo za gotovo število izbrancev. Kdor je to poizkusil, je šel v pozabo.

Središče ruskega življenja v umetnosti je bilo že zdavnaj gledališče. Saj vedno, da je ruski Hudožestveni teater (po

slovensko: umetniško gledališče) s svojo naturalistično, do potankosti dognano režijsko in igralsko umetnostjo prekosil vsa druga svetovna gledališča. Vemo, kako važno vlogo so imela gledališča v dneh prevrata. Naval novega občinstva je bil ogromen. V začetku so se dajale predstave za delavce, kmete in vojake zastonj. Res, za marsikaterega igralca, ki je prej igral odlični gospodi v lepih oblekah, carskim oficirjem in visokim damam, je bila to težka sprememba in težka preizkušnja. Novo občinstvo je bilo treba najprej za gledališče vzgojiti. Kako je izgedalo prve dni v gledališču po prevra-

tu, je lepo nazorno popisal vodja Hudožestvenega teatra Stanislavski. Ljudje, delavci, delavke, kmetje, vojaki, ki prej sploh niso prišli nikoli v gledališča, so se hitro udomacili v novi hiši. Vzeli so s seboj jedi, zlasti kaj radi zobljejo v Rusiji plodove posolnčnic, iz katerih delamo pri nas namizno olje. Koščice, luskinе so metali kar na tla. Med igranjem so se smejali, ropotali, kratkomalo čutili so se za gledališče preveč domače. Stanislavski je moral pred zastor. Prijazno jih je opozoril, da mora biti red in mir, ker sicer igralce zelo motijo. (Pri predstavi »Vstajenja« v Ljubljani so se nekateri iz občinstva tudi obnašali preveč domače... To se ne sme več zgoditi. Med igranjem mora biti mir, zlasti moti glasni smeh...) Prijazno jih je opozoril, da koščic in papirja ne smejo metati kar po tleh... itd. Novo občinstvo je razumelo in pri naslednjih predstavah je bil vzoren red.

Nekaj posebnega pa je sodelovanje občinstva pri kritiki uprizoritve. Ruski režiserji napravijo marsikako novost, marsikak preizkus. Tega je treba oceniti čim bolj vsestransko in pravično. Zato je treba izvesti mnenje večine. In tako se dogaja, da ostane po posebno zanimivih predstavah občinstvo še po dve uri v gledališču in debatira. Izvolijo predsednika sodišča, prislednike, zagovorniki in tožniki (kritiki) se javljajo iz občinstva. Tako je mnogokrat marsikateri režiser podvržen ostri in vsestranski kritiki, ki včasih njegovo delo razseka na drobne kosce.

S takim sodelovanjem občinstva umetnost samo pridobi. Povdariti moramo, da zavedni ruski delavec čuti naravnost dolžnost, dati izpra za svojem mnenju. Ponosno stopi pred pisatelja in občinstvo in svobodno in odkritosrčno pove svoje

mnenje. Sadovi tega dela se poznajo v vsej ruski umetnosti, zakaj skrbi se, da dobi množica sčasoma res tisto, kar potrebuje. Spori literatov se tako rešujejo kolektivno. Važni pri tem delu so prav delavski dopisniki iz tovarn. Ti se teh kritik najbolj udeležujejo, saj predstavljajo najinteligentnejši proletarijat. Nihče pa naj ne misli, da delavsko občinstvo s svojimi kritikami tiranizira umetnike. Nikakor. Včasih se zgodi, da občinstvo odkloni kako stvar, ki je ni razumelo in tu se začne s podukom. Spet tako »literarno« sodišče, toda v tem nastopijo kot glavni govorniki — zagovorniki uprizoritve. Na dolgo in podrobno razložijo, kaj je dobrega in zavrežjo zmotno mnenje. Zaradi tega načina kritike in sodelovanja občinstva je ruska umetnost, zlasti gledališka danes tako živa in tako sodobna. Za gledališče je to dvakrat važno: gledališka umetnost se je vedno morala ravnati po času. Gledališka umetnost je časovna umetnost in zato mora gledališče dati času vedno tisto, kar čas ali doba od njega zahtevata. Ako tega ne stori, je živi mrtič.

Vse to smo napisali radi tega, da bi se tudi pri nas delavci bolj udeleževali kritike, da bi bolj sodelovali z delom Cankarjeve družbe in v Ljubljani z Delavskim odrom. Imamo »Delavsko politiko« in »Svobodo« in mi hočemo kritike delavca in delavke iz tovarne, iz rudnika. Mi hočemo vedeti, ali in kako in kje mu je bila ta knjiga ali ta predstava všeč. Nikar ne mislimo tako napačno, češ pisanje po časopisih, kritika — to so samo za intelektualce — to je velika in škodljiva zmota, ki se je zelo razpasla med nami in ki jo moramo preganjati z vso odločnostjo. Vsakdo mora čutiti dolžnost, da pove svoje mnenje in da ga mnogokrat tudi napiše.

PRIJATELJ PRIRODE.

5-letnica »Prijatelj prirode« v Zagrebu. Pred 5. leti je bila ustanovljena na prijateljskem sestanku 12 zagrebških delavskih turistov na gori Lisicu zagrebška podružnica »Prijatelj prirode«. Lepi cilji, plemenitost namena in agilnost zagrebških sodrugov je pripomogla k dejstvu, da ima danes zagrebška podružnica 1000 članov. Člani te podružnice proslavljajo vsako leto 20. oktobra na Lisicu obletnico ustanovitve. Kako njih družabnost rase, je razvidno iz števila udeležencev te proslave. Ob prvi obletnici je bilo navzočih 26, ob drugi 37, ob tretji 54, ob

četrti 76 in ob peti (20. oktobra l. l.) 260 sodrugov. Ta zadnja obletnica je bila proslavljena svečano. Zagrebčani, ki so dospeli v 4 rezerviranih vagonih iz Zagreba, so odšli iz postaje Breg nedaleč od Seynice z mandolinisti in kitaristi na vrh Lisce. Pozneje so prišli na vrh tudi sodrugi iz Maribora, nakar se je vršila proslava. Mandolinisti in kitaristi društva so igrali, fotoamaterji pa slikali, tako da niti ena posameznost ni ušla društvenemu arhivu v Zagrebu. Kot prvi je pozdravil navzoče preds. zagreb. podružnice sodrug V a j s, ki je pozdravil goste

iz podružnic »Prijatelj prirode« iz Sušaka, Koprivnice, Karlovca in Maribora, delegate SPD iz Zidanega mosta in vse druge goste. Sodrug Pardo (Zagreb) je pozdravil s. Vajsa ne le kot predsednika, nego tudi kot prvoboritelja za ideje delavskega turizma. V znak zahvale mu je predal lepo kaseto z društvenim znakom ter želel, da bodi ta temelj društvenega doma. Tudi predsednik SPD iz Zidanega mosta je pozdravil navzoče delavce turiste. Nato je diletantska grupa s svojim nastopom v prigodni šali prisilila navzoče do gromkega smeha. Tudi Mariborčani so nastopili s planinskimi plesi ob spremljevanju kitare in citer. Zvečer so se vrnili vsi na svoje domove zadovoljni ter z novimi močmi za nadaljnje delo in hotenjem za prosep društva in pokreta.

Mednarodno zborovanje »Prijatelj prirode«. Koncem novembra je zboroval na Dunaju glavni odbor Mednarodnega

turističnega društva »Prijatelji prirode«. Poleg članov glavnega odbora so prisostvovali temu zborovanju predstavniki velikega števila držav. Iz poročila na seji je razviden velik napredek gibanja »Prijatelj prirode«, katerega tempo je pa odvisen od gospodarskih prilik v posameznih državah. Kot najnovejši uspeh je treba poudariti narast gibanja na Danskem in v Avstraliji. Finančen položaj društva kot celote je ugoden, dasi je obširnejše izdajanje društvenega glasila »Naturfreunde« zahtevalo večje materialne žrtve. Radi tega je morala biti znatno povišana tudi kvota društev Internacionali. V zadnjem času so bile zgrajene mnoge turistovski keče in ferijalni domovi. V letošnji zimi se bo vršila mednarodna prireditev zimskega športa, v l. 1931 pa bo manifestiral »Prijatelj prirode« svojo moč na veliki Delavski Olimpijadi na Dunaju.

DELAJSKI SPORT.

Rokoborbske tekme v Subotici. Dne 22. decembra 1929 so se vršile v Subotici tekme v rokoborbi za takozvani Pavel Goldsteinov pokal. Od petih klubov, ki so se tekem udeležili, so bili trije delavski. Končni uspehi so sledeči: 1. Hakoah, Subotica, 26 točk; 2. Radnički, Senta, 7 točk; 3. Radnički, Sombor, 6 točk; 4. Radnički, Beograd, 3 točke in 5. Atletski klub, Bačka Topola, 0 točk. Delavski rokoborci so zasedli sledeča mesta: Bantam kategorija: 1. Keceli (Senta); Peresnolahka: 3. Panić (Senta); Lahka: 1. Milovančev (Sombor), 2. Uzelac (Beograd); Velter Kategorija: sami meščani; Srednja: 3. Segedić (Beograd); Polteška: 1. Juhar (Sombor); Teška: 3. Jančić (Senta). Kakor vidimo iz teh rezultatov in iz onih za prvenstvo v Ljubljani, dosegajo delavski športniki v težki atletiki še najboljše uspehe.

Delavska kolesarska reprezentanca Finske se je nedavno mudila v Nemčiji in dosegla lepe uspehe.

Spominska knjiga iz delavskega zleta v Nürnbergu z 230 slikami in tiskana v 30.000 izvodih je bila razprodana, tako da je treba natiskati novo izdajo.

Iz delavskega sportnega gibanja v Jugoslaviji.

Zagreb. 15. dec.: Železničarji : Croatia 2 : 1 (1 : 1); Borongaj : Poštariji 4 : 1; Grafičar : Grič 3 : 1; SK Pekarški : Maksimir 0 : 0. — 22. dec.: Hašk : Železničarji 10 : 3 (2 : 2).

Novi Sad. 15. dec.: Radnički : SK Soko (St. Bečej) 3 : 1 (0 : 1). — 22. dec.: BSK (Beograd) : Radnički 6 : 2 (2 : 2). — 14. jan.: Radnički : Juda Makabi 4 : 4 (2 : 2).

Vel. Bečkerek 15. dec.: Vojvodina : Radnički 3 : 1 (3 : 1). — 8. jan.: Švebiše : Radnički 2 : 1 (2 : 1).

Subotica. 15. dec.: Subotički SK : SMTK 2 : 2 (1 : 1). — 22. dec.: Žak : SMTK 6 : 2 (3 : 1).

Beograd. 15. dec.: Radnički : Olimpija 4 : 1 (1 : 0); Gvoždar : Trgovački podmladak 3 : 0 (0 : 0). — 29. dec.: Borac : Tuško 3 : 1 (2 : 0); Gvoždar : Srpski Mač 1 : 0 (0 : 0). — 5. jan.: Radnički : Šparta (Zemun) 5 : 2 (2 : 2).

Šabac. 7. jan.: Mačva : Radnički (Beograd) 5 : 1. — 8. jan.: Radnički (Beograd) : Mačva 0 : 6.